

Кійко С. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Кійко Ю. Є.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ВПЛИВ СУЧАСНИХ РОМАНСЬКИХ МОВ НА НІМЕЦЬКУ МОВУ

У статті розглянуто кількісні та якісні характеристики романських запозичень у сучасній німецькій мові на матеріалі академічного словника Duden. За допомогою дефініційного, компонентного та квантитативного методів проаналізовано лексико-семантичний склад романізмів, встановлено їхні частотні та морфологічні характеристики.

Аналіз статистично значущих величин дозволив виокремити найбільш активні лексико-семантичні групи романських запозичень у німецькій мові. Їхня поява в німецькій мові зумовлена різними факторами. Це і бурхливий розвиток театрального мистецтва в німецькій лінгвокультурі, і розвиток кулінарної справи, ресторанного бізнесу, і вплив франкомовної літератури, лицарських романів Середньовіччя тощо. При цьому деякі запозичення перейшли до німецької мови у вигляді кальок. Соціальні інтереси, прагнення відмежуватися від простого народу призвели до використання французької лексики, яка стосувалася передовсім побуту, моди, мистецтва, архітектури, будівництва, місцевпорядкування. Під час війни з Наполеоном до німецької мови потрапляють численні запозичення з французької мови у військовій галузі. Певна соціальна, економічна та політична відсталість Німеччини у XIX ст. призвела до запозичення романської лексики з промислової сфери та парламентської демократії. Економічний, політичний і частково культурний вплив Франції на західну частину Німеччини спричинив прямі запозичення з французької мови, які вживають або для позначення нового, або як засіб варіації, або як емотив, слово з більш яскравим оцінним значенням чи конотативним забарвленням. Міжнародна співпраця в багатьох сферах діяльності в останні десятиліття сприяла активному збагаченню німецької мови інтернаціоналізмами з романських мов. Завдяки запозиченням кожна мова загалом і німецька зокрема намагається відобразити актуальний стан розвитку суспільства в часи політичних, економічних, технічних та культурних перетворень.

Ключові слова: запозичення, романські мови, лексико-семантичні групи, інтернаціоналізми, німецька мова.

Постановка проблеми. Останнім часом у зв'язку з активною розробкою комплексного підходу у дослідженні міжмовних контактів актуалізувалася проблема мовних запозичень. Запозичення – невід'ємний складник процесу функціонування й історичних змін людської мови, одне з основних джерел поповнення словникового складу. Запозичена лексика віддзеркалює міжетнічні контакти, соціальні, економічні й культурні зв'язки між різними мовними спільнотами.

Лексичний склад німецької мови містить очевидні сліди впливу на неї інших мов. Зв'язки німецької мови з романськими як різновидами латини сягають давніх часів. Територіальна суміжність, торгівля, культурний взаємовплив, перебування германських і романських народів у спільній державі – ось чинники, які сприяли проникненню романізмів у німецьку мову.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання романо-німецьких мовних зв'язків неодноразово розглядалося в науковій літературі [5; 6; 8; 9; 10; 11; 12]. Однак у більшості праць романо-німецькі мовні контакти висвітлені не як самостійна тема, а як суміжна. Так, ґрунтовно проаналізовані лише французькі лексичні запозичення XVI–XVII ст. [5] або окремі тематичні групи романізмів [8]. Опис запозичень з романських мов зводиться насамперед до оцінки їхньої ролі в розвитку німецької мови [6; 11]. Сам підхід до теми переважно однобічний і формальний: дослідників цікавлять передусім джерела, історичні події й умови запозичення [9; 10], при цьому поза увагою залишаються семантичні, морфологічні та квантитативні особливості романізмів. Наше дослідження покликане доповнити та цілісно проаналізувати вплив сучасних романських мов на німецьку, що й зумовлює **актуальність дослідження.**

Постановка завдання. Мета розвідки – висвітлити вплив сучасних романських мов на німецьку літературну мову у лексико-семантичному та морфологічному аспектах. Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких завдань: 1) встановити морфологічні й частотні особливості романізмів; 2) виокремити їхні основні лексико-семантичні групи (ЛСГ); 3) визначити роль романських елементів у формуванні лексичного складу німецької мови.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом дослідження слугувала суцільна вибірка романізмів з тлумачного словника Duden [7]. Аналіз фактичного матеріалу проведено з використанням компонентного, порівняльного та статистичного методів. У роботі ми оперуємо терміном «романізм» як родовим поняттям для запозичень із сучасних живих романських мов (французької, італійської, ретороманської, сардинської, іспанської, португальської, каталонської, провансальської, румунської, молдавської). Запозичення з латини детально висвітлені у статті [1], тому їх було залишено поза увагою. Досліджено як прямі запозичення, які безпосередньо переходять із однієї мови до іншої, так і опосередковані, які проникли з однієї мови до іншої через посередництво третьої мови.

За даними словника Duden [7], загальна кількість романських запозичень у сучасну німецьку мову становить 7385 лексем, з них запозичень з французької мови – 5111, італійської – 1652, іспанської – 514, португальської – 108 лексем. Запозичень з інших сучасних романських мов (ретороманської, сардинської, каталонської, провансальської, румунської і молдавської) у нашій вибірці не виявлено. Результати розподілу романізмів за морфологічними підкласами наведені в таблиці 1.

Розглянемо детальніше розподіл запозичень з кожної наведеної романської мови. Так, найбільшу кількість запозичень з французької мови становлять іменники – 3864 лексеми

(75,6%), наприклад: *das Abonnement, die Affäre, das Debüt, die Mode*. Далі слідують за спадом дієслова – 599 лексем (11,7%), як-от: *dosieren, finanzieren, manipulieren*; прикметники (611 лексем, 11,9%): *aggressiv, formell, produktiv*; прислівники (28 лексем, 0,06%), як-от: *apropos, eventuell, teteatete*; вигуки (9 лексем, 0,02%), наприклад: *alla, allez*.

Серед запозичень з італійської мови переважають іменники (1336 лексем, 80,1%), як-от: *die Bank, der Cappuccino, die Frikadelle*. Далі слідують за спадом прислівники (205 лексем, 12,4%): *brutto, moderato, staccato*; дієслова (69 лексем, 4,2%), як-от: *kassieren, lackieren, stornieren*; прикметники (37 лексем, 2,2%), як-от: *grandios, grotesk, virtuos*, і вигуки (5 лексем, 0,03%), як-от: *basta, bravissimo, bravo* тощо.

Більшість запозичень з іспанської мови становлять іменники (500 лексем, 97,3%): *die Avocado, die Gitarre, der Jasmin*. Зафіксовані також прикметники (7 лексем, 1,4%): *matt, negroid, sandinistisch*, дієслова (5 лексем, 0,09%): *embarrassieren, entern, parieren* і два вигуки: *caramba, ole*. Серед запозичень з португальської мови найбільшу кількість становлять іменники (105 лексем, 97,2%), як-от: *die Banane, der Karamell, die Veranda*. Зафіксовано лише два дієслова (*bugsieren, embarrassieren*) і один прикметник (*barock*).

Як бачимо, найбільша частка запозичень у мовах-джерелах припадає на іменники, що очікувано з огляду на стандартний частиномовний розподіл будь-якої мови. Вони належать до базового словникового фонду мовної спільноти, характеризуються високою частотністю і відіграють певну роль у відображенні повсякденних, побутових уявлень людини про світ.

Для встановлення ймовірних статистичних закономірностей серед романізмів у німецькій мові здійснено їх семантичну класифікацію. Ми виходимо з того, що словниковий склад мови можна розподілити на певні групи слів – семантичні поля, які своєю чергою поділяються на

Таблиця 1

Морфологічна класифікація запозичень із сучасних романських мов

Частина мови	Кількість запозичень з романських мов				
	французька	італійська	іспанська	португальська	Разом
Іменники	3864	1336	500	105	5805
Прикметники	611	37	7	1	656
Дієслова	599	69	5	2	675
Прислівники	28	205	0	0	233
Вигуки	9	5	2	0	16
Разом	5111	1652	514	108	7385

більш дрібні лексико-семантичні групи, гнізда слів, окремі слова (пор. [4 та інші]). Під ЛСГ ми розуміємо лексеми, які об'єднані спільними семантичними ознаками. Під час семантичного розподілу послуговуємося класифікацією С. В. Кійко [2, с. 116–122]. Розподіл іменників наведений у табл. 2.

Згідно з даними таблиці 2, найбільша кількість запозичень з французької мови належить до ЛСГ «Соціальний статус людини» (465 прикладів): *der Abbe, der Belletrist, der Cafetier*. Досить численними є ЛСГ «Штучні речі» (384 лексем): *das Barre, der Cache, die Dormeuse*; «Мистецтво» (248 лексем): *das Baryton, die Fanfare, die Heraldik*; «Мова» (217 лексем): *der Aktant, die Chiffre, der Dialog*. Далі слідують за спадом іменники на позначення абстракцій (212 лексем): *die*

Ambiguität, das Baiser, das Geonym; харчів і напоїв (210 лексем): *der Absinth, der Calvados, der Likör*; атрибутів людини (202 лексем): *die Brassiere, der Canotier, das Dekollete*; дій (187 лексем): *die Ballotade, das Echappement, der Kotillon*. Найменшу кількість іменників зафіксовано в ЛСГ «Власні назви» (25 лексем), «Форма» (16 лексем) і «Дороги» (13 лексем).

Найбільша кількість запозичень з італійської мови належить до ЛСГ «Штучні речі» (194 лексеми): *der Baldachin, die Dusche, die Grotte*. Далі слідують за спадом іменники на позначення мистецтва (169): *die Arpeggione, das Ballett, das Konzert*; соціального статусу людини (151): *der Buffo, der Camerlengo, der Improvisator*; харчів і напоїв (102): *die Baguette, der Kaffee, die Mortadella*. Найрідше представлені іменники ЛСГ «Власні назви»

Таблиця 2

Семантична класифікація іменників-романізмів

ЛСГ	Кількість запозичень з романських мов				
	франц.	італ.	іспан.	португ.	Разом
Позначення людей	118	31	50	9	208
Соціальний статус	465	151	26	6	648
Атрибути людини	202	59	15	0	273
Фауна	78	20	41	9	148
Флора	112	61	42	14	229
Природа	53	35	34	7	129
Час	39	10	1	0	50
Природні речі	90	39	20	6	155
Штучні речі	384	194	49	7	634
Механізми	72	32	10	3	117
Будівлі	140	58	11	5	214
Просторові об'єкти	39	15	5	4	63
Дорога	13	5	1	0	19
Стан об'єктів	104	15	4	0	123
Харчі, напої	210	102	28	4	344
Держава	104	21	15	7	147
Власні назви	25	5	6	1	37
Терміни	75	12	6	4	97
Мистецтво	248	169	53	2	472
Дії	187	60	23	7	277
Модальність	57	1	10	0	68
Процеси	86	12	8	0	106
Характеристики	141	22	3	0	166
Психіка	60	7	4	0	71
Матерія та простір	140	17	1	1	159
Міра	53	15	5	3	76
Абстракції	212	57	6	1	276
Форма	16	1	1	0	18
Символи	26	12	5	1	44
Мова	217	68	17	2	304
Об'єднання людей	98	30	0	1	129
Разом	3864	1336	500	105	5805

(5), «Дороги» (5), «Форма» і «Модальність» (по одній лексемі).

Найбільш чисельною серед італійських запозичень є група іменників з царини мистецтва (53 лексеми): *die Intrada, der Cha-Cha-Cha, die Gitana*, за нею слідує ЛСГ «Позначення людей» (50): *die Dona, der Mestize, die Dulzinea* і «Штучні речі» (49): *der Jade, die Publone, die Coulage*. Найменш чисельними є групи іменників на позначення форми, матерії і простору, дороги, часу (по одній лексемі).

Серед запозичень з португальської мови кількісно виділяються іменники на позначення флори (14 лексем): *die Ananas, die Arekanuss, die Banane*. Іменники на позначення людей і фауни представлені по 9 лексем: *der Neger, der Senhor, die Senhora, der Emu, der Jaguar, die Kobra*. Найменше представлені іменники, що позначають об'єднання людей, символи, абстракції, матерію та простір, власні назви (по одній лексемі).

Для встановлення відповідностей/розходжень між розподілами частот запозичень з романських мов у складі різних ЛСГ скористаємося критерієм χ^2 . Сума χ^2 дозволяє встановити наявність зв'язку між досліджуваними величинами, а його міру визначають за допомогою коефіцієнта взаємної спряженості (K). Величини коефіцієнта вза-

ємної спряженості можуть отримувати значення від 0 до 1 (пор. [3, с. 109–110; 4 та інші]).

Результати обрахунків критерію χ^2 та коефіцієнта K наведені в табл. 3. У таблиці дані χ^2 та K вказані через штрих, тобто 8,81 / 0,04 слід читати як $\chi^2 = 8,81$, K = 0,07.

Згідно з даними таблиці 3, відхилення емпіричних величин від теоретично очікуваних спостерігається в 21-й ЛСГ. У десяти ЛСГ («Час», «Механізми», «Будівлі», «Просторові об'єкти», «Дорога», «Власні назви», «Дії», «Міра», «Символи», «Мова») розподіл емпіричних величин збігається з теоретичним, що вказує на однорідність процесів запозичення іменників з відповідною семантикою з чотирьох романських мов.

Статистичні обрахунки свідчать про те, що з французької мови порівняно з іншими романськими мовами посилено запозичувалися до німецької іменники на позначення: 1) матерії, як-от: *der Chiffon, die Cretonne, der Drap*; 2) характеристик живих і неживих об'єктів: *die Originalität, die Bravade, der Charme*; 3) стану об'єктів: *die Grippe, die Migräne, die Krise*; 4) абстракцій: *die Ambiguität, die Chance, die Kreation*; 5) психіки: *die Assoziation, die Naivität, die Prüderie*; 6) процесів: *die Pasteurisation, die Regeneration, die Rehabilitation*; 7) модальності: *die Importanz, die*

Таблиця 3

Статистично значущі величини критерію χ^2 та коефіцієнта K

ЛСГ	Кількість запозичень з романських мов			
	французька	італійська	іспанська	португ.
Позначення людей			65,19 / 0,11	7,88 / 0,04
Соціальний статус	8,81 / 0,04			
Атрибути людини	5,70 / 0,03			
Фауна			70,29 / 0,11	15,88 / 0,05
Флора			28,65 / 0,07	25,30 / 0,07
Природа			52,75 / 0,10	3,91 / 0,03
Природні речі				9,90 / 0,04
Штучні речі			23,08 / 0,06	
Стан об'єктів	18,25 / 0,06			
Харчі, напої		9,08 / 0,04		
Держава				7,56 / 0,04
Терміни	5,12 / 0,03			
Мистецтво		47,40 / 0,09	4,46 / 0,03	
Модальність	9,20 / 0,04			
Процеси	10,29 / 0,04			
Характеристики	25,90 / 0,07			
Психіка	10,39 / 0,04			
Матерія та простір	33,88 / 0,08			
Абстракції	13,65 / 0,05			
Форма	4,04 / 0,03			
Об'єднання людей	5,23 / 0,03			

Impossibilität; 8) соціального статусу людини: *der Ambassadeur, der Artist, der Chauffeur*; 9) атрибутів людини: *die Bluse, das Korsett, die Robe*; 10) термінів: *das Kuldoskop, die Kürettage, der Lamantin*; 11) об'єднання людей: *das Bataillon, die Brigade, die Jury*; 12) форми: *das Karree, die Kontur*.

З італійської мови запозичувалися порівняно з іншими романськими мовам насамперед іменники на позначення мистецтва, як-от: *die Arie, das Cembalo, das Duo*, та харчів і напоїв, як-от: *der Cappuccino, die Lasagne, der Parmesan, der Risotto, das TuttiFrutti*.

Запозичення з іспанської мови поповнювали ЛСГ «Позначення людей» (*der Amigo, der Mulatte, die Senorita*), «Фауна» (*der Alligator, die Chinchilla, der Flamingo*), «Флора» (*die Avocado, der Mais, der Tabak*), «Природа» (*die Bai, die Sierra, der Tornado*), «Штучні речі» (*die Karaffe, der Talisman*) і «Мистецтво» (*die Habanera, die Rumba, der Tango*).

Серед запозичень з португальської мови переважають позначення людей (*der Caboclo, die Cafusa, der Neger*), флори (*die Ananas, die Banane, die Mango*), фауни (*der Emu, der Jaguar, der Kaschelott*), природи (*die Catinga, der Monsun, der Sertao*), природних речей (*die Kopra, die Serra, das Teak*) і держави (*der Centavo, die Cortes, die Libra, das Milreis, der Pass*).

Висновки і перспективи. Комплексний аналіз романізмів у сучасній німецькій мові з допомогою статистичних методів дозволив виявити певні особливості запозичень у німецьку мову. Так, бурхливий розвиток театру в Німеччині, становлення професійних театральних колективів зумовили велику кількість запозичень з італійської мови: *Orchester, Primaballerina, Fiasko*. Розвиток кулінарного мистецтва, ресторанного бізнесу призвів до посиленого запозичення назв страв і напоїв національних кухонь: франц. *Eclair, Hermitage, Merlot*; італ. *Bruschetta, Cannelloni, Tortellone*; ісп. *Gazpacho, Paella, Sangria*; порт. *Madeira, Mango, Marmelade* тощо. Вплив франкомовної літератури, лицарських романів Середньовіччя зумовив запозичення іменників зі сфер

«Соціальний статус людини» та «Об'єднання людей», при цьому деякі запозичення перейшли до німецької мови у вигляді кальок, як-от: нім. *Ritter* від старофр. *Chevalier*. Соціальні інтереси, прагнення виділитись з простого народу призвели до запозичення французької лексики, яка стосувалася передовсім побуту: *Dessert, Puder, Patisserie*; моди: *Portemonnaie; Mannequin; Kostüm*; мистецтва: *Renaissance*; архітектури та будівництва: *Terrasse, Foyer, Fassade*. Під час війни з Наполеоном до німецької мови потрапляють численні запозичення з французької мови у військовій справі: *Armee* (на противагу нім. *Heer*), *Avantgarde, Brigade, Batterie, Kanonade*. Певна соціальна, економічна і політична відсталість Німеччини у XIX ст. призвела до запозичення романської лексики з промислової сфери, парламентської демократії, як-от: фр. *Bourgeoisie, Regime, Debatte, Chef, Attache, Bulletin*. Економічний, політичний і частково культурний вплив Франції на Західну Німеччину (французький післявоєнний сектор відповідальності) приніс із собою прямі запозичення з французької мови (*abonnieren, Agraffe, Graveur, Bulette*), які використовуються або для позначення нового, або як засіб варіації (*Fond / Stiftung; Annonce / Anzeige; Departement / Abteilung*), або як емотив, слово з більш яскравим оцінним значенням чи конотативним забарвленням (*Coiffeur* як більш модне і сучасне позначення нім. *Friseur*, яке свого часу було також запозичене з французької мови). Міжнародна співпраця в багатьох галузях сприяла в XX ст. збагаченню німецької мови інтернаціоналізмами романського походження (франц. *Etat, Evaluation, Genre*; ісп. *Gala, Soda, Kork*; порт. *Anilin, Piranha* тощо). Завдяки процесу запозичення німецька мова лексично збагачується, що дозволяє «синхронізувати» її лексико-семантичний стан з кожним новим етапом розвитку людства. Перспективним вважаємо комплексне дослідження романізмів за способом та ступенем їхньої адаптації до норм сучасної німецької мови із залученням соціо- і психолінгвістичних методів.

Список літератури:

1. Кійко С.В. Запозичення з латини у сучасній німецькій мові. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*: науковий журнал. Житомир : ЖДУ, 2009. Вип. 45. С. 89–94.
2. Кійко С. В. Омонімія в мові і мовленні. Чернівці : Родовід, 2014. 544 с.
3. Кійко Ю. Є. Фрактальне моделювання інформаційної структури медіатекстів. Чернівці : Технодрук, 2018. 400 с.
4. Левицький В. В., Огуй О. Д., Кійко С. В., Кійко Ю. Є. Апроксимативні методи вивчення лексичного складу. Чернівці : Рута, 2000. 136 с.
5. Brunt R. The influence of the French language on the German vocabulary (1649–1735). Berlin : de Gruyter, 1983. 557 S.

6. Dahmen W. Das Französische in den deutschsprachigen Ländern. Tübingen : Narr, 1993. 277 S.
7. Duden. *Deutsches Universalwörterbuch* / Hrsg. von der Dudenred. 9. Aufl. Mannheim (u.a.) : Dudenverl., 2019. 2144 s.
8. Joppich-Hagemann U., Korth U. Untersuchungen zu Wortfamilien der Romania Germanica. Bonn : Romanisches Seminar, 1973. 280 s.
9. Kratz B. Deutsch-französischer Lehnwortaustausch. *Wortgeographie und Gesellschaft*. Berlin : de Gruyter, 1968. S. 445–487.
10. Moser H. Die Neuere und Neueste Zeit. *Deutsche Wortgeschichte*. Hrsg. von F. Maurer, F. Stroh. Berlin : de Gruyter, 1959. S. 445–560.
11. Schmöe F. Italianismen im gegenwartsdeutschen unter besonderer Berücksichtigung der Entlehnungen nach 1950. Bamberg : Colibri, 1998. 550 s.
12. Volland B. Französische Entlehnungen im Deutschen: Transferenz und Integration. Tübingen : Niemeyer, 1986. 211 s.

Kiyko S. V., Kiyko Yu. Ye. THE INFLUENCE OF MODERN ROMANCE LANGUAGES ON GERMAN LANGAUGE

The article deals with the study of qualitative and quantitative features of loan words from the Romance languages in modern German based on the selection of the borrowed lexis from the Duden Dictionary. By the quantitative, component and statistic methods the semantic fields of borrowings, their frequency as well as morphologic peculiarities are established.

The analysis of statistically significant values allowed us to consider the reasons for the intensive borrowing from Romance languages into the German language. Thus, the rapid development of theater in German culture, the formation of professional theater groups led to a large number of borrowings from the Italian language. The development of culinary art, restaurant business has led to increased borrowing of names of dishes and drinks of national cuisines. The influence of French literature, knightly novels of the Middle Ages led to the borrowing of nouns to denote the social status and associations of people, and some borrowings were transferred to the German language in the form of calques. Social interests, the desire to stand out from the common people led to a specific layer of borrowing of French vocabulary, which concerned primarily life, fashion, art, architecture, construction, local order. During the war with Napoleon, the German language received numerous borrowings from the French language to denote military affairs. A certain social, economic and political backwardness of Germany in the 19th century led to the borrowing of Romance vocabulary from the industrial sphere, parliamentary democracy. The economic, political and partly cultural influence of France on the western part of Germany (the French post-war sector) brought with direct borrowings from the French language, which use or to denote the new words with a brighter value or connotation. International cooperation in all fields in the 20th century contributed to the enrichment of the German language with internationalisms borrowed from Romance languages. Through borrowing language can maintain its current balance during cultural transformations and better adapt to the development of society, culture, science and technology.

Key words: borrowings, Romance languages, semantic fields, internationalisms, German language.